

BULDAN İLÇESİNİN TARİHÇESİ ve BULDAN ADININ ANLAMI

Mümtaz BAŞKAYA
Emekli Öğretmen

ÖZET:

Anadolu'da hayli çok sayıda yerleşim yer adı, İlkçağ ve sonrası uygarlıklara ait tarihsel yerleşim yeri adını taşımaktadır.

Eski adından izler taşıyan bu yeni adlar, halkın söyleyiş biçimine uydurulup gerçeğinden farklı olarak, yeni bir şekle büründüğü ve nereden geldiği konusunda tarihi gelişimi içinde çeşitli rivayetler türetildiği görülmektedir.

Buldan İlçesi adında da böyle bir tarihsel etkileşim olduğu açıktır. Bu adın nereden geldiği konusunda da çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetler halk arasında yaygın olarak söyleniyor olsa da, gerçeği yansıtmaktan hayli uzaktır. Bu rivayetler esas alınarak doğruyu bulmanın olanağı yoktur.

Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi, Buldan ve yöresinde de geçmişi binlerce yıl öncesine uzanan Luwi uygarlığı etkileri görülmüş olması ve bu uygarlığın tarihsel etkilerinin Buldan adında da kendini göstermiş olması güçlü bir ihtimaldir. Bir varsayım olarak, Buldan adının tarihsel kökeni bu uygarlığa kadar uzanmaktadır.

Güçlü bir varsayım olarak böyle bir ihtimalden söz edilmesi ve Buldan adının anlamının İlkçağ uygarlıklarından özellikle Luwiler ile ilişkilendirilmesi, bu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

GİRİŞ :

Buldan, Denizli İli'ne bağlı ve dokumaları ile ünlü bir ilçemizdir. Bağlı olduğu ilin dokuma geleneğine ve tarihsel özelliğine uygun olarak, tarihi hayli eskilere dayanmaktadır.

Buldan, 1779 yılında Aydın İli'ne bağlı bucak, 1807 yılında yine Aydın'a bağlı bir ilçe olmuştur. 1883 yılında ise, Denizli'nin 1923 yılında il olması ile bu ilin bir ilçesi haline gelmiştir.

Anadolu'da çoğu yerleşim yeri adının nereden geldiği ve asıl kaynağı kesin olarak bilinmemektedir. Binlerce yılın dönüşümü ile günümüze kadar ulaşabilen bir yerin adı, aradan geçen zaman içerisinde gerçeğinden uzaklaşmakta ve bilinmezler içinde kaybolup gitmektedir. Geçen zaman içinde adeta bir sis perdesi üzerini örtmekte ve gizli kalmasına neden olmaktadır. Gerçek yok olmamıştır ama, günün birinde gerçek kimliğine kavuşmayı beklemektedir, Anadolu olmanın güvencini içinde yaşatarak.

Gerçeğin ortaya çıkmadığı yerde rivayetler kol gezer. Geçmiş tam olarak bilinmeyen yer adlarının nereden geldiği konusunda da rivayetler anlatılmaya başlanır. Bu rivayetlerin kulaktan kulağa aktarımı ile gerçek ile gerçek olmayan birbirine karışır ve içinden çıkılmaz hale gelir.

Buldan adının nereden geldiği konusunda da çeşitli rivayetler anlatılmaktadır. Her yörede olduğu gibi; bu yörede de bu ad için çeşitli rivayetler türetilmiş olduğunu görüyoruz. Yöre halkı, Buldan adının söyleniş biçimine uygun olarak türetilmiş olan birbirinden ilginç rivayetler anlatmakta ve ilçelerinin adının nereden geldiğini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Ama anlatılanların çoğu, bu adın tarihselliğini aydınlatmaya yetmemekte ve tam olarak gerçeğine ulaşmamaktadır.

Bir rivayete göre; Buldan'da çok eski yıllar öncesinden dokumacılık yapıldığı için halk zenginlik içindeymiş. Ayrıca, ticaret yolları üzerinde olduğu için sık sık eşkıya baskınlarına uğramış. Bu baskınlardan bıkan halk, Buldan'ın bu günkü kurulu olduğu yere yerleşmiş. Burası daha korunaklı ve eşkıya baskınları olan yerden hayli uzakta olduğu için "Bul da al" denmiş. Bu söyleniş biçimi daha sonraları Buldan'a dönüşmüş.

Başka bir rivayete göre; dokumaları ile ünlü bu yere gelenler her aradıklarını buldukları için yine "Bul da al" demişler.

Buldan'ı çevreleyen dağların bolluk olması nedeniyle buraya "Boldağ" denmiş. Bu söyleniş biçimi de zamanla ilçenin şimdiki adına dönüşmüş.

Bir diğer rivayete göre; Buldan'da üretilen dokumaların ve bu dokumalarla üretilen giysilerin çokluğundan "Bol don" denmiş. Bu söyleniş biçimi de Buldan'a dönüşmüş.

Her ne kadar, Buldan adının nereden geldiği konusunda böylesi rivayetler, söylenceler üretilmiş olsa da gerçeği yansıtmadığı ve bu adın yöreye özgü gelişen bir olaydan kaynaklanmadığı açıktır. Eğer böyle olsaydı, bu ve benzer adı taşıyan başka yer adları olmaması gerekirdi. Anadolu'da bir çok yerleşim yeri bu adda veya benzer biçimde karşımıza çıkmazdı.

Buldan veya benzer yer adlarına farklı biçimlerde de olsa başka yerlerde görmekteyiz. Tokat İli merkez ilçesine bağlı Bula Köyü, Kastamonu İli merkez ilçesine bağlı Bulacık Köyü, Antalya İli Alanya İlçesi'ne bağlı Öteköy'de Boladan mahallesi, Malatya İli merkez ilçesine bağlı Bulam Köyü, Antalya İli Kaş İlçesi'ne bağlı Kılınçlı

Köyü'nün Bulamada mahallesi, Kütahya İli Tavşanlı İlçesi'ne bağlı Bulamur Köyü, Giresun İli'ne bağlı Bulancak İlçesi benzer adı taşıyan yerlerdir.

İlimiz Denizli'ye bağlı Çivril İlçesi'nde şimdiki adı Gürpınar, eski adı Bulkaz olan bir kasaba bulunmaktadır. Ayrıca, Burdur İli'nin eski adının Buldur olduğu bilinmektedir. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür.

Bu adların tamamında ortak sözcüğün “bol” veya “bul” olduğu net bir şekilde görülüyor.

Söyleniş biçimleri ile büyük benzerlik taşıyan bu yer adları, Buldan adının kendine özgü bir anlatımının olamayacağını gösteriyor.

Buldan adının tarihsel anlatımına geçmeden önce; bu yerin geçmişini yakından uzağa ilkesiyle ortaya koymakta yarar var.

Osmanlı belgelerinde bu yörede görülen yer adları ise şunlardır: Ciharşenbe, Ciharşenbeabat, Boladan. İlçenin şimdiki adı olan Buldan, bu belgelerde Boladan olarak geçmektedir.¹

Buldan'ın öncesi olarak bilinen antik Tripolis kentinin döneminin en güçlü kentlerinden olduğu bilinmektedir. Buldan'a bağlı Yenice Kasabası'nın hemen yanı başında bulunan bu antik kent, Fiedelfia (Alaşehir)'ya ve diğer antik kentlere uzanan o dönemin önemli bir ticaret yolu üzerindeydi.

Bilge Umar TTA adlı eserinde, kimi yapıları halen daha ayakta olan bu antik kent adının Eski Hellen dilinde “üçlü kent” anlamına geldiği bilgisi vermektedir.²

Bu anlatımlardan da anlaşılacağı gibi; Buldan'ın daha önceki yerleşim yerinin Tripolis antik kenti olabileceği akla geliyor. Ancak bu gün için Yenice Kasabası'nın bir mahallesi durumunda olan Direbol.

Aynı şaşırtıcı benzerlik Buldan adında da görülmektedir. Buldan adında yer alan “Bul” sözcüğünün “pol” sözcüğünden dönüşmüş olabileceği hemen seziliyor. Tripolis adında yer alan polis sözcüğü Hellen dilinde “şehir” anlamına geldiği biliniyor. Bu sözcük, Anadolu'da bazı yer adlarında da görülmektedir. Bolu, Gelibolu, Tirebolu, Safranbolu gibi. Ayrıca, şimdiki bazı yer adlarında “bol veya bul” sözcükleri geçmektedir. Bolay, Bolayır, Bolvadin gibi. Hatta İstanbul adında bile “bul” sözcüğü hemen fark edilebilmektedir.

Buldan adının da “bol”dan “Bul” a dönüşmesi güçlü bir ihtimaldir. Antik kent Tripolis'in önceki adı olduğu varsayılan Apollonia adında da “pol” sözcüğünün yer alması da bu tarihsel değişimin bir sonucu olmalıdır.

Bu kent hakkında Bilge Umar, TTA adlı eserinde yer alan ilgi maddede şu bilgilere yer vermektedir: “3- Tripolis. Lydia kenti (Ptolemaios, 5 11 18) Eski adı Apollonia idi ve

¹ Zeki Arıkan, 15. – 16. yüzyıllarda Hamit Sancağı, 1988 s.

² Bilge Umar, TTA, 1993, s. 800r.

İÖ. 3. yüzyıl sonunda Seleukos'larca kurulmuştu (A. H. M. Jones, s. 42). Buldan'a bağlı Yeniköy / Yenice bitişiğinde (Ramsay, s. 86) Bkz. Derebol".³

Tripolis kenti için W. Ramsay ise "Anadolu'nun Antik Coğrafyası" adlı eserinde şöyle demektedir: "4- Tripolis'in bir adı da Pliny'in kaydettiği üzere; Antoniopolis idi. Sikkelerinde Tanrıça Leto'nun, Letoia Phythia oyunlarının ve Meander deresinin isimleri mahkuktûr".⁴

Daha çok bilinen adı, Apollon Hieron olan bu tarihsel kentin bir zamanlar Buldan yakınlarında yer aldığı biliniyor. Ancak bu yeterince kanıtlanamamıştır.

W. Ramsay ve Bilge Umar, antik Tripolis kentinin daha önceki adının Antonopolis veya Apollonia olduğunu ileri sürmüş olsalar da, burada köklü bir bilimsel bir araştırma yapılmadığından, antikçağ yazarlarının bilgisine başvurularak böyle bir varsayımın ileri sürüldüğü açıktır.⁵

Öyle görülüyor ki, "Bol" veya "Bul" sözcüğünün tarihsel kökenini binlerce yıl öncesinde aramak gerekecektir. Ancak bazılarının yaptığı gibi, peşin hükümlü olmak, belli bir siyasi anlayışa saplanıp kalmak ve "Bu adın ne İlkçağ ile ne de Antikçağ ile bir ilgisi bulunmamaktadır" türünden bir yaklaşımda bulunmak sorunu siyasallaştırdığı gibi, tarihe ihanet olacağı da iyi bilinmelidir.

"Bula" veya "Pula" sözcüklerini Anadolu'da yer alan çoğu tarihsel adda görmekteyiz. Bilge Umar, TTA adlı eserinde bu konuda "... Bula / Pula Luwi dilinde P(A)- Ula, 'Su koruluğu' öğelerinden türetilmiş olduğu kanısındayım"⁶ demektedir. Sayın Umar, bu kanısında çok haklı olabilir. Ancak, bu gün için Luwi uygarlığı ile ilgili bilinenler hayli kısıtlıdır. Anadolu'nun İlkçağ tarihine damgasını vurmuş bu uygarlık, Geç Hitit dönemi ile ilişkilendiriliyor olsa da bu gün için bilinenler, bu uygarlık hakkındaki bilinmezleri ortaya koymaya yetmemektedir. Ancak bu varsayımları çürütecek sağlam karşılıklar bulmadan da yok saymak gerekmez.

İlkçağ ve sonrası çağlarda daha yaygın olmak üzere; Roma ve Bizans uygarlıkları dönemlerine gelinceye kadar akarsu, göl ve su başları kutsal yer olarak sayılmış ve tapkı görmüştür.

Bu konuyla ilgili olarak, Buldan adının anlamını da içermesi bakımından Bilge Umar'ın ilgili eserindeki anlatımlarına yer vermekte yarar var.

"BULDAN. Denizli iline bağlı ilçe merkezi kasabamız. Bunun adının eski biçimi olduğunu bildiğimiz Buladan, aslında, P(a)- Ula- ad)- wana öğelerinden, "Su – koruluklu – yöre" anlamında Puladana idi sanırım; bkz. Pa, Ula,- ada, wana, Bula, Apollon, Buldur. Buldan'ın çok yakınında, içinden yahut yanından dere geçen

³ Bu mahallenin Derebol veya Direbol olarak taşıdığı ad, Tripolis adına söyleniş bakımından uyduğu görülmektedir. Antik kentin depremlerle yıkılmasından sonra buranın ahalisi, harap olan kentlerinin yakınlarında yeniden yerleştiği bilindiğine göre; bu köyün adı da buradan gelmiş olmalıdır.

⁴ W. M. Ramsay, "Anadolu'nun Antik Coğrafyası", (M.Pektaş çevirisi), 1960, s. 130

⁵ W. M. Ramsay, "Anadolu'nun Antik Coğrafyası", (M.Pektaş çevirisi), 1960

⁶ Bilge Umar, TTA, 1993, s. 177

korulukların, ormanların varlığı Denizli 1973 İl Yıllığı, s. 130’da belirtilmiştir. Aynıyerde s. 128’de verilen bilgiye göre de, kasabanın yanı başında Kestane Deresi denen mesire yerinde 200’e yakın soğuk su akan çeşme ve kaynak tabiatın en güzel yeşillikleri vardır”⁷ demektedir.

Sayın Bilge Umar’ın vermiş olduğu bu bilgisi içinde yer alan ve Buldan’ı bir kasaba olduğu şeklindeki yanlış tanımlaması için küçük bir düzeltme yapmakta yarar var. Buldan, 1807 yılından bu yana ilçe konumundadır. Bu yörede bu adı alan başka bir kasaba da yoktur. Sözü edilen yer Buldan İlçesi’dir.

Bu adı taşıyan veya adı içinde “Bul” veya “Bol” sözcükleri geçen çoğu yerleşim yerinin sulak ve koruluk yerler olması sadece bir tesadüf olamaz. İlimiz Denizli İli’ne bağlı Çivril İlçesi Gürpınar Kasabası’nın eski adı Bulkaz’dır ve bu kasabanın hemen yanı başında da su kaynağı ve koruluk bulunmaktadır.

Apollon adının Luwi kökenli olması ihtimalinden söz etmekte yarar var. Apa sözcüğünün “su” ile bağlantılı olduğu biliniyor. Bilge Umar, Bu anlatımından hareketle, adı geçen bu İlkçağ kentinin Buldan’ın bu günkü kurulu yerde olduğu düşünülebilir. Yenice kaplıcalarını unutmuş değilim ama, Buldan’ın hemen yanı başında bulunan kestane deresinde su kaynakları ve koruluk olması ile bu anlatıma tamamen uyduğu görülmektedir. En önemlisi, Apollania adındaki tarihsel kent adının Apollon’a dönüşmeden önceki söyleniş biçimi olduğu ve Bilge Umar tarafından varsayılan Apullwan’ın Buldan adının söyleniş biçimine uyduğu hemen fark ediliyor. Ancak, bu varsayımın kesin kanıt olabilmesi için Kestane deresi veya yakın bir yörede böyle bir kentin varlığı bilinmesi ve bu adı taşımış olduğu kesin biçimde kanıtlanması gerekir. Ancak, böyle bir bilimsel çalışma yapılmamıştır ve bu yüzden böyle bir varsayım henüz haklılık kazanabilmiş değildir.

SONUÇ:

Buldan adının tarihsel bir geçmişi olduğu güçlü bir varsayım olduğu halde, belli bir görüşe ve anlayışa saplanıp kalmak, bu adın sadece Selçuklu veya Osmanlı dönemi ile sınırlı tutmaya çalışmak ilk önce tarihe karşı yapılan bir yanlışlıktır. Ayrıca bilim etiğine ters düşen bir tutumdur.

Kabul edilse de, edilmese de Anadolu’da kimi yer adları İlkçağ, Antikçağ ve daha sonrası uygarlık izlerini taşımış olması olağandır.

Nasıl ki, bu topraklar, Türkleştirildikten sonra kimi yer adları Orta Asya ve Ön Asya uygarlıkları izleri taşıyorsa, önceki tarihselliğinden izler taşıması olağandır. Bu, bu toprakların tarihsel zenginliğidir.

⁷ TTA adlı eserinde “Apollon adının aslının Ap(a)-ull(a)-wana parçalarından, su – koruluğu- sal, yani Su koruluğunda tapkı gören tanrı anlamında Apullwana olduğu; Hellen (eril ad – a ile bitmeyeceği için sondaki ünlü atılıp) Apullwan diye kullanıldığı ve işte bu adın, wa’sı wa değerinde omega ile yazılarak, Apollon’a dönüştüğü inancındayım”⁽⁸⁾ demektedir. Afyonkarahisar’a bağlı Dinar İlçesi’nin tarihsel adı Apamea’dır. Bu adda geçen “ap” veya “pa” sözcüğünün anlamına uygun olarak o yörede su kaynakları hayli çoktur.

Buldan adındaki İlkçağ ve sonrası izleri araştırmak, bu tarihsel zenginliği iyi özümseyebilmenin bir sonucu olarak algılanmalı ve varsa karşı görüşler bilim etiği çerçevesinde ele alınmalı ve buna uygun bir tavır sergilenmelidir. Bazılarının “Buldan adının tarihsel gelişiminde İlkçağ ve Antikçağ uygarlığı izleri yoktur!” demeleri yerine, uygar bir şekilde karşı tezlerini ortaya koymaları gerekir. İleri sürülen varsayımları etkisizleştirmenin yolu, bilimsel karşıtlarını ortaya kaymakla olmalıdır. Bilimde varsayımların yeri vardır ancak, duygusallığın ve karşı tezlere olumsuz tavırların kesinlikle yeri yoktur.

Buldan adının İlkçağ uygarlıklarından Luwiler ile ilgili olduğu ve “su koruluğu”, veya “su koruluğu yöre” anlamına geldiği ileri sürülebilir. Ancak, bu varsayımın kanıtlanabilmesi için İlkçağ uygarlıklarıyla beraber, Luwiler hakkında kesin bilgilere ulaşılması bir zorunluluktur.

Buldan ve benzer adı taşıyan yerlerin çoğunda su kaynaklarının, koruluk ve ormanların çok olmasının bu adların anlamı bakımından tarihsel bir anlatımı olması güçlü bir olasılık olarak görülmektedir.

Ayrıca, bu gibi benzer su kaynaklarının özellikle İlkçağ ve sonrasında tapkı yerleri olması da bir tesadüf olamaz. Buldan’ın şimdiki yerinde İlkçağ’daki tarihsel adı Apollonia olan bir kentin varlığı, bu kanıyı güçlendirmektedir.

Dileğim, bu yörede de bilimsel araştırmaların yapılması, köklü bir biçimde ve gerçeğine uygun olarak arkeolojik kazıların başlatılmasıdır. Bu sayede, bu gün için varsayımdan öteye geçmeyen ve çoğu ileri sürülenlerin doğruluğu veya yanlışlığı anlaşılacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR :

- 1- W. M. Ramsay, “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası”, (Çev. M. Pektaş) . MEB Yayını. İstanbul- 1960
- 2- Bilge Umar, Türkiye’de Tarihsel Adlar” İnkılâp Kitapevi. İstanbul- 1993
- 3- Zeki Arıkan, 15. – 16. yüzyıllarda Hamit Sancağı, EÜ Edebiyat Fakültesi Yayını - 1988